

Autizmus spektrumállapot – alaptények és a viselkedéses kép

Dr. Stefánik Krisztina
 ELTE BGGYK
 MTA-ELTE Autizmus szakmódszertani
 kutatócsoport
stefanik.krisztina@barczy.elte.hu
maszk.elte.hu

STEFÁNIK, 2021

1

Kiindulópont: a XXI. század autizmus-tudása

- Etiológia (genetika+)
- Neurobiológia
- Pszichológiai háttér/kogníció
- Kifinomult diagnosztika
- Hatékony, evidencia-alapú beavatkozás
- Epidemiológia
- Evidencia-alapú állásfoglalások, protokollok, jó-gyakorlatok, etikai irányelvek

STEFÁNIK, 2021

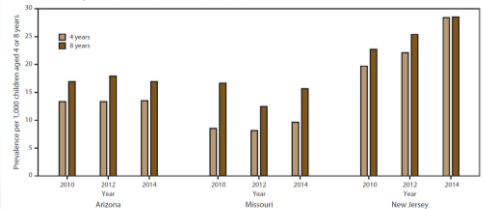

2

Epidemiológia (Centers for Disease Control and Prevention, 2019)

FIGURE 2. Trends in autism spectrum disorder prevalence* among children aged 4 years and 8 years — Early Autism and Developmental Disabilities Monitoring Network, three sites, United States, 2010, 2012, and 2014

* In Arizona in 2012, the prevalence among children aged 4 years and children aged 8 years was significantly different ($p < 0.05$ for chi-square test). In Missouri, the prevalence was significantly different in all 3 years. In New Jersey, no differences were significant in any years.

STEFÁNIK, 2021

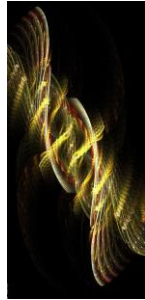

3

Etiológia – Mi okozza(???) az autizmust?

- Bizonyított genetikai meghatározottság
- Bonyolult genetikai háttér
- És néhány igazolt környezeti tényező
- Számos további kérdés
  - Génmutációk
  - Epigenetika
  - Teljes genom összehasonlító vizsgálatok
  - Környezeti tényezők feltárása

STEFÁNK, 2021

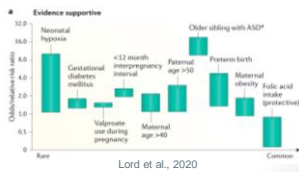

4

Etiológia – a környezeti tényezők kérdése

- Légszennyezettség?
- Koraszülöttség?
- Szülői életkor?
- Születéskori szuboptimális értékek?
- Anyai obesitás?
- Dohányzás?
- ...???

STEFÁNK, 2021

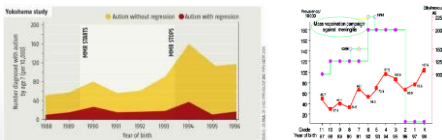

5

Etiológia – Mi *nem* okoz autizmust?

- Nem okozhat autizmust a szülői bánásmód
- Nem okozhat autizmust a kombinált védőoltás (az MMR)
- Nem okozhat autizmust az oltóanyagok higanytartalma
- ...és még sok más...

STEFÁNK, 2021

6

Autizmus spektrum zavarok a neurobiológia szintjén

Prefrontális kéreg (vagy a frontostriatális rendszer egésze?)
Mediális-temporális lebeny (magnövekedett sejtsűrűség és a sejtek degenerációja)
Kisagy (a vermis és a VI-VII lebenyek csökkent térfogata)
Globális agytérfogat növekedés (sajátos fejlődési mintázat)

Fehérállomány (konnekciós anomáliák)
Minikolumnák (nagyobb szám, kisebb méret)
Neurotranszmitterek (?)

STEFÁNK, 2021

7

Ami a viselkedés mögött van...

STEFÁNK, 2021

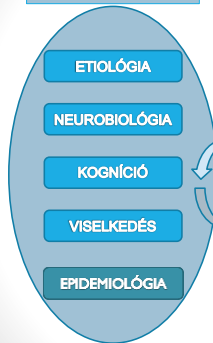

8

ALAPKUTATÁSOK

GYAKORLAT

STEFÁNK, 2021

9

Autizmus spektrum zavarok a kogníció szintjén

- Amivel „biztosan” számolnunk kell:
  - Korlátozott naiv tudatelméleti működés
  - Végrehajtó működések zavara
  - + Gyenge centrális koherencia/részlet fókuszált észlelés – mint sajátos kognitív stílus
- *Természetesen vannak még jelöltek...*

STEFÁNK, 2021

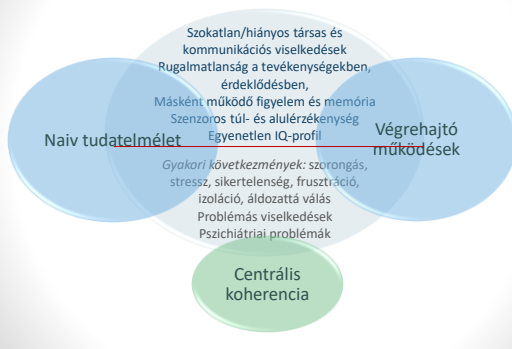

10

Kogníció – viselkedés – pszichológiai jól-lét

STEFÁNK, 2021

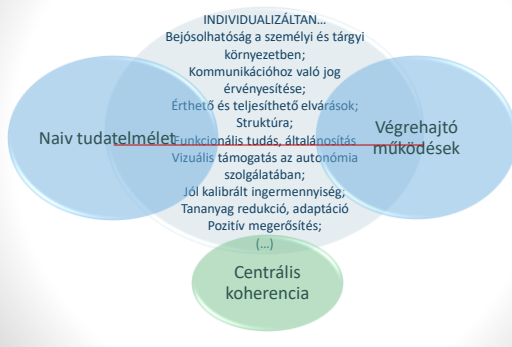

11

Kogníció – viselkedés – pszichológiai jól-lét

STEFÁNK, 2021

12

A jellegzetes viselkedéses kép

STEFÁNK, 2021

13

Sorvezető az autizmus klinikai képéhez

- Nincs egyetlen olyan tünet, amely *önmagában* igazolhatná az ASD diagnózist
- Nincs egyetlen olyan viselkedés, amely *önmagában* kizárhatná az ADS diagnózist
- Nincs egyetlen olyan ASD-re jellemző tünet, amely ne fordulhatna elő a tipikus fejlődésben
- Nincs egyetlen olyan ASD-re jellemző tünet, amely ne fordulhatna elő más fejlődési zavarokban, gyermekpszichiátriai/pszichiátriai kórképekben

STEFÁNK, 2021

14

Általánosságban: a fejlődési és viselkedési kép

- Autisztikus triász/diád
  - + triászon kívüli jellegzetességek
- Korai kezdet
- Az autizmus „spektrumfelfogása” - a klinikai kép rendkívüli sokszínűsége

http://www.stefank.com

STEFÁNK, 2021

15

Szocio-kommunikáció, reciprok szociális interakciók (1)

- Általában: eltérés a társas interakciók minőségében és/vagy mennyiségében, a kontextushoz való illeszkedésben, a kölcsönösségben. Pl.:
  - Nem/kevésbé kezdeményez kapcsolatot másokkal, különösen kortársaival, s a közeledéseket elutasítja („izolált”).
  - Gyakran kezdeményez kapcsolatot, de közeledése furcsa, nem a társas helyzetnek megfelelő („aktív, bizarr”).
  - Nem kezdeményez, de, ha hívják vagy kéri, csatlakozik a többiekhez és elviseli, hogy irányítsák őt („passzív”).
  - Sérült a szemkontaktus használata az *interakciók szabályozásában*
  - Nehezen (esetleg sehogyan sem) számol be élményeiről.
  - (...)

STEFÁNK, 2021

16

Szocio-kommunikáció, reciprok szociális interakciók (2)

- Pl.:
- Nem vagy rosszul beszél és csak nagyon szegényesen kompenzálja a beszéd hiányát más eszközökkel.
  - Beszédfértés változatos problémái
  - Idioszinkráziás szóhasználat, neologizmák
  - Választékos szókincs, jó grammatika mellett is nehézségek a nyelvhasználat pragmatikai aspektaiban.
  - Rosszul regulált hangerő, beszédsebesség, furcsa intonáció, hangszín.
  - Nehézségek a gesztusok, arckifejezések használatában és megértésében
  - (...)

STEFÁNK, 2021

17

Rugalmas viselkedésszervezés

- Pl.:
- Nehézségek a strukturálatlan helyzetekben
  - Beszűkült, repetitív, sztereotip érdeklődési és tevékenységi körök – változatos és spontán (mintha) játék és szabadidős tevékenységek helyett.
  - Ragaszkodás a megszokotthoz (pl. saját rutinokba, vagy a környezet apró, irreleváns elemeit illetően; verbális rituálék).
  - Szokatlan szenzoros válaszok
  - Késleltetett és azonnali echoláliák.
  - Kényszeres viselkedések.
  - Sztereotip, repetitív motoros manírok.
  - (...)

STEFÁNK, 2021

18

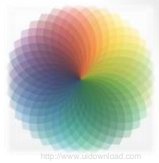

Spektrumfelfogás

- Az autizmus spektrum dimenziói
  - az életkor
  - az autizmus súlyossága
  - az értelmi képességek színvonala, képességprofil
  - a beszéd és beszédértés szintje
  - a személyiség
  - a környezeti hatások (család, támogatás/fejlesztés stb.)
  - az egyéb társuló betegségek, zavarok, állapotok

STEFANK, 2021

19

Fontosabb mérföldkövek

- legkorábban 15-20 hónapos kor körül diagnosztizálható
- a legerőteljesebb tünetek 4 és 5 éves kor körül
- 6-7 éves korban gyakran jelentős lendületet vesz a fejlődés, ugyanakkor újabb tünetfajták is előkerülnek
- serdülő- és fiatal felnőttkorban az esetek 40%-ában jelentős javulás, 15-30%-ban romlás

- (1) Még nem tisztázott: „az autisztikus regresszió” kérdése
- (2) A beavatkozás befolyása kétségtelen

STEFANK, 2021

20

A tüneti kép változása különböző életkorokban – keresztmetszeti képen

- 2-5 éves kor
  - A legmarkánsabb tünetek 4-5 éves korban. Pl.:
    - az interakciók szabályozásában használt nonverbális viselkedések,
    - a kortárskapcsolatok,
    - az élménymegosztás,
    - a szociális csevegés,
    - a változatos mintha és társas imitatív játék,
    - a sztereotip, repetitív motoros manírok,
    - a verbális rituálék,
    - a szokatlan szenzoros viselkedések terén.

STEFANK, 2021

21

A tüneti kép változása különböző életkorokban – keresztmetszeti képen

- *Az iskoláskor*
  - Nincs lényeges különbség a 4-5 éves korhoz képest, de...
    - 6-7 éves korban sok gyermeknél határozott fejlődés;
    - egyre inkább divergál a klinikai kép;
    - az atipikus viselkedések feltűnőbbé válnak;
    - inkább jellemzőek az azonnali és késleltetett echoláliák, a személyes névmás- és személyragcserék; a kölcsönös beszélgetés kialakításának hiánya; a körülhatárolt, sztereotip, repetitív viselkedések és érdeklődési kör.

STEFÁNK, 2021

22

A tüneti kép változása különböző életkorokban – keresztmetszeti képen

- *Serdülő- és felnőttkor*
  - Nincs lényeges különbség az iskoláskorhoz képest, de...
    - a tapasztalat, a tanulás és a kompenzáció módosítja a képet;
    - az autisztikus triász harmadik területén felerősödhetnek a tünetek;
    - szembesülés a mássággal (eltérő következményekkel);
    - járulékos problémák, betegségek (pl. epilepszia);
    - kimenetel nagyon heterogén és nehezen mérhető

STEFÁNK, 2021

23

Az autizmus spektrum magasan funkcionáló szegmense

STEFÁNK, 2021

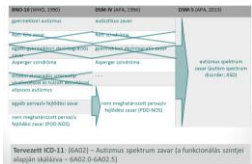

24

Magasan Funkcionáló autizmus. Mit jelent?

- Eredetileg a kutatás motiválta, funkcionális fogalom: a „tisztá autizmus”
- BNO-10?
- DSM-5?
- ICD-11?

STEFÁNK, 2021

25

MIVEL TALÁLKOZIK A /KLINIKUS/TANÁR/DIAGNOSZTA/ ...?

STEFÁNK, 2021

26

Néhány példa

- Zavarba ejtő fiatalok, zavarba ejtő viselkedésekkel, zavarba ejtő képességprofilal...
- Gyakran remek kifejező beszéd, de alacsonyabb szintű megértés
  - „Konzerveket” használ és ez meglepő lehet
  - Jovialis bólogatás, de már rég nem tudja, miről van szó
  - Olykor igen jó humor, de mégsem érti a tréfát
  - A gesztusok, arckifejezések, hanglejtés, célozgatás értelmezése igazi kihívás lehet
  - Szözerinti értelmezés
- Óriási és magas szintű tudás különféle témakörökben, de egy egyszerű kérdés, feladat is zavarba ejtheti őt
- Túlzottan szabálytartó és társaival is igyekszik a szabályokat betartatni
- Túl formális, pedáns kommunikáció/beszéd
- Inkább felnőttekkel ért szót
- Gyakran rosszul kalibráltak a meg/beszólásai
- Túlzottan őszinte, szókimondó
- Társas izoláció, bullying áldozata, vagy éppen ellenkezőleg
- Hangadó (olykor „rosszaságokban”)

STEFÁNK, 2021

27

Női fenotípus?

- Az autizmussal élő gyerekek 70%-a többségi iskolában (NAS, 2013)
- Magyarországon megközelítőleg 50% (MASZK, 2020)
- Téves diagnózisok – férfiak: 30%; nők: 41%
- A HFA lányoknak csak 8%-a kap diagnózist 6 éves kor előtt! (Happé & Egerton, 2019)

STEFÁNK, 2021

34

Női Fenotípus?

(20, 2005 és 2020 közötti eredeti tanulmány áttekintése alapján)

- Kevésbé furcsa érdeklődési körök
- Kevesebb játék?
- Kevesebb magányosan töltött idő
- Történetmesélés jobb/hasonló? De több mentális állapotra utaló kifejezés
- Jobb nonverbális kommunikáció?
- Erősebb szenzoros érzékenységek?
- Több kamuflázs, eltérő motivációkkal?
- Eltérő idegrendszeri szerveződés?

STEFÁNK, 2021

35

Az autizmus-specifikus támogatás alapjai

STEFÁNK, 2021

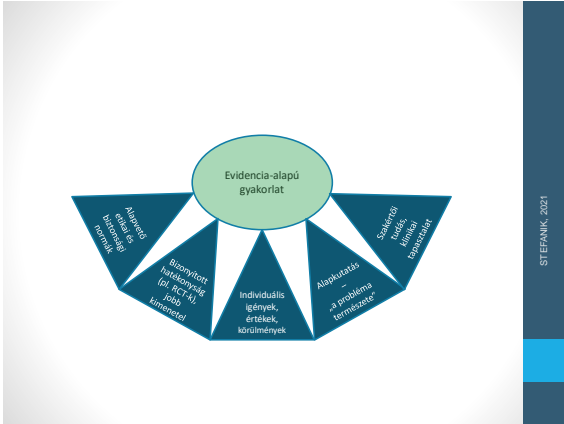

36

37

Ami a „piacon” van – kategóriák

- LEGALÁBB néhány, nagyobb mintán végzett RCT-vel igazolt + erős szakmai konszenzus
- Nincs egyértelmű igazolás/cáfolat, de illeszkedik az autizmusról való eddigi tudásunkhoz; erős szakmai konszenzus
- Autizmus specifikus haszna bizonyítottan nincs, de kiegészítő terápiaként használható – egyedi szükségletek alapján
- Nincs egyértelmű igazolás/cáfolat, de NEM illeszkedik az autizmusról való eddigi tudásunkhoz
- Többször ismételt nagyobb mintán végzett vizsgálatok eredményei alapján egyértelműen CÁFOLHATÓ

38

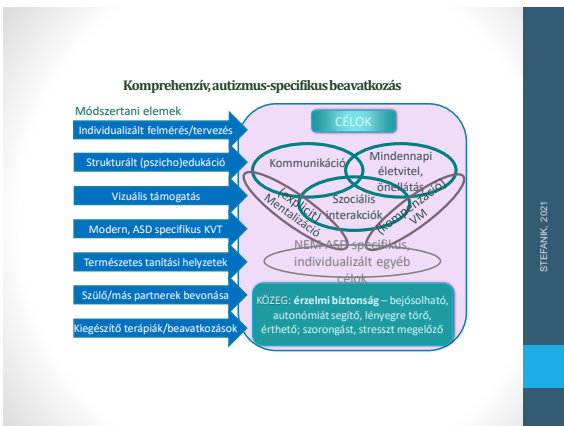

39

Illusztráció: Stefanik Krisztina és Bartos Erika „Csillagbusz” című könyve

---
